

Bırakın Terimler Hikaye Anlatsın!

Bilişimde Özenli Türkçe ODTU Fizik Mezunları Gününde'ydi

Koray Özer, 29 Şubat 2020, ODTU

29 Şubat 2020 tarihinde ODTU Fizik Topluluğu tarafından düzenlenen Fizik Mezunları gününde “Girişimci Fizikçiler” oturumunda konuşan Koray Özer, bir fizikçi olarak nasıl bilişimci olduğunu ve fizikçi bakış açısının çalışma yaşamına neler kattığını anlattı. Taş neden düşer, duman neden yükselir, sorularının yanıtını bulmak için fizik okuduğunu anlatan Özer, çözümlenme yapma, sorunu belirleme, çözüm yolu bulma, doğru soruyu sorma, plan yapma ve girişim cesaretini fizik öğrenimi sırasında kazandığını ve bunları iş yaşamındaki projelerde kullandığını anlattı.

Soru-cevap şeklinde gerçekleşen konuşmada, hangi meslekten olursa olsun, herkesin ana diline özen göstermesi gerektiğini belirten Özer, özellikle son elli yılda iletişim ve bilişim alanındaki teknolojik gelişimin beraberinde çok sayıda yeni kavram ve terim getirdiğini belirtti. Özer sözlerine şöyle devam etti:

Bilimsel ve teknolojik gelişim bize yeni kavramlar getirir ve bu kavramlar dilde terimlerle ifade edilir. Bir terimin ana dilde karşılığı yoksa o kavram ya tam anlaşılmaz ya da geç anlaşılır. Bunun nedeni yabancı terim'in bize kavramla ilgili olarak “işin aslını” yani hikayesini anlatmamasıdır. Eğer bir terimin ana dilde karşılığı yoksa onun yerini tutan yabancı terimin anlatacağı bir hikaye yoktur.

Bu konuyu ilk kez fizik hocam, rahmetli Demir İnan'ın Türkçe fizik terimleri kullanarak yazdığı “Devinim” adlı fizik kitabı üzerinde çalışırken farketmişim. İnan, elektrik devresinde “kutup” yerine “üşek” terimini kullanmıştı. “Üşek”i ilk duyduğumda aklımda “eşek” sözcüğü çağırışmıştı. İçimden, hoca da ne kadar kötü uydurmuş, demişim. Fakat sonra “üşek”in elektronların bir yere üşüşmesi olduğunu anlayınca bir aydınlanma yaşamışım. Çünkü gözümün önünde sayısız elektron, hızlı hızlı bir yerden bir yere gidiyordu. Rahmetli İnan, kullandığı terimle elektrik devresini bir sinema filmi gibi gözümün önüne sermiş ve bana hikayeyi anlatmıştı. Oysa “kutup” Arapça olması dolayısıyla bana ne bir hikaye anlatıyor, ne de gözümün önünde herhangi bir olay canlandırıyor. Fizikte bu terimi kullanmak için ezber yapmam ve “kutup” diye bir sözcük duyarsam, bunun elektronların bir yere üşüşmesi” olduğunu anımsamam gerekiyordu. Kısaca beynime konuyu öğrenmem için bir adet ‘IF’ ve bir adet de ‘=’ olmak üzere iki mantıksal işlem yaptırılmam gerekiyordu.

Diğer yandan, “kutup” sözcüğü 1300'lü yıllardan başlayarak Türkçe'de gökbiliminde ve tasavvufda kullanılmakta ve bu da geçtiği bağlamın anlaşılmasına katkı vermektedir. Ancak bu katkı, elektrik devresinde neler olduğunu gözümüzün önüne sermemektedir.

Meslek olarak seçtiğim bilişim alanının ülkemizde sevilmesinin, anlaşılmasının ve gelişmesinin en büyük nedenlerinden birisi Prof.Dr. Aydın Köksal'la başlayan bilişim terimlerini Türkçe söyleme/çevirme çalışmaları olmuştur. Köksal, 1967'de başlayarak bilişim, bilgi işlem, bellek, komut, kütük, tutanak, yazıcı, veri, iletişim, donanım, yazılım vs. diyerek bilişim kavramlarını ana dilimizde anlamamızı sağlayacak 2500 sözcüklü bir terim sözlüğü hazırlamıştır.

Sözlük daha sonra Köksal önderliğinde Türkiye Bilişim Derneği'nde yapılan çalışmalarla 13000 terime çıkmıştır.

Bugün bu çalışmalar sürmektedir. Benim de bir üyesi olmaktan onur duyduğum Türkiye Bilişim Derneği ve Bilişimde Özenli Türkçe Çalışma Grubu, teknolojinin son yıllarda yaşamımıza kattığı terimleri gözden geçirmekte ve kimilerine de karşılık üretmektedir. Prof. Dr Tuncer Ören başkanlığında çalışma grubumuz, bugüne dek 6000'den fazla bilişim terimini gözden geçirmiş ve bunları çalışma grubunun sitesinde yayımlamıştır. Ayrıca çalışma grubumuz özenli Türkçe kullanımı konusundaki farkındalık çalışması yapmakta ve bunların çıktılarını da sitemizde yayımlamaktadır.

Bugün size etimolojisini incelediğim iki sözcükten söz etmek istiyorum: “Sayısal” anlamında ülkemizde kullandığımız “digital” terimi, Latince işaret parmağı veya parmak anlamına geliyor. “Gereksiz e-posta” anlamında kullandığımız “spam” sözcüğü de ikinci kalite domuz eti teriminden (**spice+ham**) türetilmiştir. Bu iki sözcüğün de dilimizdeki tarihi 15 yılı geçmez. Oysa “digital” terimi Latince’de 15. yüzyılda kullanılmaya başlanmış ve zamanında “propter digitus” yani “parmak hesabı” diye kayıtlara geçmiştir. “Spam” teriminin ilk kullanımı 1937 yılında olmuş ve terimin “gereksiz e-posta” anlamına gelmesiyle 1993 yılında Usenet yöneticisi Richard Depew’in aynı iletiyi yanlışlıkla 200 kez bir tartışma grubuna göndermesiyle olmuştur.

Kısaca her terim, kendi kültüründeki bir hikayeyi, bir olayı veya başka bir terimi anırtarak ortaya çıkıyor. Siz bir terimi, ona bir karşılık üretmeden dilinize kattınız mı aslında kültürünüze içinde meteor taşı düşürmüş oluyorsunuz. Meteor taşına bakarız ama içinde ne var, nereden gelmiş bilmeyiz.

Fizik, doğa yasalarıyla uğraşan ve bize evreni anlatan bir bilim dalı. Özellikle son 150 yılda pek çok yasa ortaya çıktı, pek çok buluş yapıldı ve bunlar pek çok teknolojik yeniliğe yol açtı. Bununla birlikte, şu anda bildiklerimiz bilmediklerimizin yanında ölçülemeyecek kadar küçük. Ayrıca bu kadar büyük bir evrende neyi bilmediğimizi de bilmiyoruz. Dolayısıyla önümüzde bilinmezleri aydınlatacağımız çok uzun bir yol var.

Bilimsel ve teknolojik ilerleme sürecinde, ana dilde terim üretmenin ve kullanmanın çok önemli bir kazanımı (avantajı) var. Bildiğiniz gibi buluş, yenileşim veya yenilik, öncelikle çözülecek sorunu doğru ve çabuk anlamayı gerektirir, sorun, bir sinema filmi gibi gözlerinizin önünde akmalıdır. Sorunun nedenleri, aktörler, olmazlar, olurlar, olasılıklar ve neyin ne olduğu (tarihçe) bu sinema filminin içinde yer almalıdır. Her şey bir annenin sözleri, yani ana dili gibi açık ve pürüzsüz olmalıdır. İşte bu derin anlama, sorunun doğru ve çabuk anlaşılmasının sağlayacaktır. Sorun ana dildeki terimlerle ifade edildiğinde, büyük olasılıkla sorunun geçmişi de göz önüne serilecek ve terimlerin içinde örtük olarak duran bu geçmiş/tarihsel bilgi, bize çözüm için çeşitli çağrışımlar sunacaktır. Yani ana dildeki terimlerle konuşmak ve düşünmek yalnızca sorunun anlaşılması sırasında değil, çözüm yolunda da (algoritma kurmakta) yol göstericidir. Bundan sonra çözüm süreci artık olasılık hesaplarına kalmıştır.

Sonuç olarak, Türkçe’ye göstereceğiniz özen, çözmeye çalıştığımız sorunları irdelerken, proje yaparken sizin en büyük yardımcınız olacaktır ve bu, işlerinizin verimini, projelerinizin başarısını artıracaktır. O yüzden, izin verin terimler size hikaye anlatsın.